

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde gündelik hayat pratikleri: "rüzgârlı pazar" hikâyesi örneği

*

Ahmet Fatih Yılmaz¹

Öz

Sıradan insanın gündelik hayatı, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan gelişmelerle köklü bir değişime uğramıştır. Marksist düşünürler, insanları özgürleştirdiği iddia edilen bu yeni yaşam biçiminin aslında onları köleleştirdiğini ileri sürerler. Michel De Certeau, bu düşünürlerin önde gelenleri arasındadır. "Gündelik Hayatın Keşfi" başlıklı iki ciltlik eserinde sıradan insanın gündelik hayatını şekillendiren temel kavramları tanımlarken mekânın önemine vurgu yaparak, "mahalleyi" ve mahalle içindeki "pazar yerlerini" ayrı kategoriler olarak ele alır. Mahallede geçerli olan "uygunluk" -toplum hayatının bireye yüklediği yükümlülükler, nezaket kuralları, erotik sözlerden kaçınma gibi- pazar yerlerinde geçerli değildir. Sıradan insan, mahallede geçerli olan "strateji"ye "taktik" üreterek karşılık vermektedir. Pazarlar, zayıfın iradesini yansıtan taktiklerin bas- kın hale geldiği yerlerdir. 2000'li yıllardan sonra Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahip olan Mustafa Kutlu da pazarcılar arasında uzun süre vakit geçirerek ve onlarla yaşayarak yazdığı "Rüzgârlı Pazar" öyküsünde, metropoldeki pazar yerinin atmosferini farklı karakterler aracılı- ğıyla gerçekçi bir yaklaşımla yansıtır. Bu çalışma, de Certeau'nun kavramlarını izleyerek Kutlu'nun hikâyesini incelemektedir. Bir başla deyişle "Fransa'daki pazar yerlerinde geçerli olan uygunsuzluklar, Rüzgârlı Pazar için de geçerli midir?" sorusuna cevap aranmaktadır. Olağan insanların gündelik hayatından geniş kesitler sunan hikâyede, pazarcılar ve müşteriler arasındaki ilişkilerin, büyük ölçüde de Certeau'nun mekân, mahalle ve pazar yeri tahlillerine benzer bir gö- rünüm sergilediği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Michel de Certeau, Mustafa Kutlu, gündelik hayat, pazar yeri, Rüzgârlı Pazar

Atıf/Cite

Yılmaz, A. F. (2025). Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde gündelik hayat pratikleri: "rüzgârlı pa- zar" hikâyesi örneği. *İdealkent* (48), 280-303. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1618104>

¹ Öğr. Gör. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, Çankırı, Türkiye,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1085-8882> E-posta: afyilmaz@karatekin.edu.tr

idealkent Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 12.01.2025 Kabul Tarihi Accepted Date: 20.05.2025

Everyday life practices in the stories of Mustafa Kutlu: a case study of “windy market”

*

Ahmet Fatih Yılmaz²

Abstract

The everyday life of ordinary people underwent a profound transformation, particularly with the developments of the 19th and 20th centuries. Marxist thinkers argue that this new way of life, which claims to liberate individuals, in fact enslaves them. Among these thinkers, Michel de Certeau stands out prominently. In his two-volume work, “The Practice of Everyday Life”, he emphasizes the significance of space while defining the key concepts that shape the daily lives of ordinary people. He categorizes “neighborhood” and “marketplaces” within neighborhoods as distinct spatial domains. According to him, the norms of “propriety” -social obligations, codes of politeness, and avoidance of erotic expression- that prevail in neighborhoods do not apply to marketplaces. Ordinary individuals respond to the “strategies” imposed by neighborhood life with “tactics” of their own. Marketplaces are sites where the tactics reflecting the will of the weak become dominant. The renowned Turkish story writer Mustafa Kutlu, who gained prominence in the 2000s, realistically depicts the atmosphere of a metropolitan marketplace through various characters in his story Rüzgârlı Pazar, which he wrote after spending considerable time among street vendors. This study examines Kutlu’s story through the lens of de Certeau’s conceptual framework. In other words, it seeks to answer the question: Do the transgressive behaviors observed in French marketplaces, as discussed by de Certeau, also appear in Rüzgârlı Pazar? The findings suggest that the relationships between vendors and customers in the story reflect a structure remarkably similar to de Certeau’s analysis of space, neighborhood, and marketplaces, offering a broad insight into the everyday life of ordinary individuals.

Keywords: Michel de Certeau, Mustafa Kutlu, everyday life, marketplace, Windy Market.

² Lecturer Dr., Cankırı Karatekin University, Faculty of Art Design and Architecture, Department of Cinema-Television, Çankırı, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1085-8882>

E-posta: afyilmaz@karatekin.edu.tr

idealkent Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 12.01.2025 Kabul Tarihi Accepted Date: 20.05.2025

Giriş

Mekân, toplumsal ilişkileri yansıtmakla ya da onlar hakkında veri sağlamakla kalmaz, toplumsal ilişkilere etki eder. Hatta bizatihi toplumsallık tarafından imal edilir. Kaotik ve olumsal doğasının yanında, bu yönüyle diyalektik bir boyuta sahip olduğu söylenebilir (Öztürk, 2012, s. 26). Mekânın edebî formunda ise okuyucu, yazarın kullandığı dilde edindiği ifade gücü sayesinde, gitmediği ve görmediği bir mekânı deneyimleme imkânına kavuşur. Edebiyatta da bir “yer”i “mekân” haline getiren insandır.³ Diğer bir deyişle, mekânları şereflendiren içindekilerdir, ancak mekânın da insana kattığı, dönüşümüne dâhil olduğu çok şeyin varlığı da yadsınamaz. Jacques Ellul, insanın, bakışıyla mekânları kendisine ait bir şey haline getirdiğini belirtir. Mekânların bir ucundan diğerine uzanan her şeyi bilmemizi ve kavramamızı sağlayan bakıştır. Bakış sonucunda insan da mekânın bir parçası haline gelmektedir. Böylece insanın, evrenin ve mekânın düzene koyulduğu çıkış noktası olduğu öne sürülebilir (Ellul, 2017, s. 25).

Gaston Bachelard “Mekânın Poetika”sında, sahip olduğumuz, rakip güçlere karşı savunduğumuz ve sevdiğimiz mekânların insanî değerini belirlemeyi amaçlar. Bir mekân, içindeki yaşanmışlıklardan ayrılamaz. Bu mekânlar, sadece geometricinin ölçümüne teslim edilirse hayal gücünün kavrayışından uzaklaşır. Böyle bir mekân ilgisinin adı ancak “topofili/yer-severlik” olabilir (Bachelard, 2020, s. 28). Bu mekânlar, peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak saklar. Uzun günler geceler geçirilen ve bu sayede somutlaşan “zaman fosilleri” mekânlarda depolanır (Bachelard, 2020, s. 39). Anlatının sahip olduğu ifade gücüyle tahayyüle/imgeleme yaptığı katkı sayesinde gidilmeyen ve görülmeyen mekânlarda da anı/hatıra biriktirmek mümkündür.⁴ Yazıya aktarılan mekânlar vasıtasıyla zamanda hayalî yolculuklar yapılabilmekte, geçmişe ya da geleceğe gitmiş hissi yaşanabilmektedir. Edebî mekân, gerçek

³ Michel de Certeau’ya göre, bir “yer” kullanıldığında mekâna dönüşmektedir. Planlamacılar tarafından geometrik olarak tanımlanan bir cadde, üzerinde yürütenler sayesinde mekân olur. Boş bir hane, onu kullanan birileri yoksa mekân değildir. Mekân kavramını, toplumsal bir inşaa olarak görmektedir. O’nun düşüncesinde eylem, mekânı üretir (Işık, 2009, s. 21).

⁴ Jameson, konuyla ilgili şu örnekleri verir: Montesquieu’nun *İran Mektupları*’nda XVI. Louis’in saltanatının çöküş yıllarında onun sarayını ziyaret eden İranlıları anımsayalım, sarayın daha acayip ve umulmayan yönlerini dışardan, önyargısız görürler. Aynı şekilde, Voltaire’in *felsefî öykülerinde*, uzak dışından ya da yeni dünyanın el değmemiş ormanlarından gelen çeşitli ziyaretçiler, Avrupa yaşamının yapısal acayipliklerinin kavranması ve kaydedilmesi için yeterliden fazla birer aracı olduklarını gösterirler (Jameson, 2013, s. 58).

hayattakine benzer, hatta bazen gerçek hayattaki deneyimleri de aşan işlevler üstlenebilmektedir.

Gilles Deleuze'e göre mekân/uzam kavramı, sanatın tüm dalları için geçerliliğini korumaktadır. Resmin yüzeyini, heykelin boyutlarını, müzikal seslerin derinliğini değerlendirirken mekân kavramı devrededir. Edebiyatta da mekân, kaçınılmaz olarak diğer sanat dallarında olduğu gibi gündelik hayatın bir parçası olarak görevini ifa eder (Deleuze, 2009, s. 222). Burada dil ya da söz bir aracılık işlevi görür. Söylenemez olanı, söylenebilir hale getirmeye yarar. Dil veya söz sanatını sözel olmayan sanatın ayıran başlıca özellik, dili kullanarak dünyayı açıklamasıdır. (Aktulum, 2011, s. 14). Söz ya da yazı sanatı yoluyla dünya "dile" gelmektedir. Yazılı metinler, görüntüleri betimlerken renkleri, biçimleri, oranları vs. söze dönüştürür (Aktulum, 2011, s. 36). Gündelik olanın edebiyattaki görünümünü büyük bir dikkatle incelemek gerekir. Bu daha çok, gündelik hayatın edebiyat, yani dil ve yazı aracılığıyla düşünce ve bilincin sahasına girmesidir.

Deleuze ve Guattari, Kafka'nın metinlerini inceledikleri *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin* adlı kitaplarında minör edebiyatın minör bir dilin edebiyatı olmadığını, daha ziyade bir azınlığın majör dilde yaptığı bir edebiyat olduğunu belirtir. Siyahların Amerikan diliyle yaptıkları bu duruma örnek olabilir. Böyle bir minör edebiyatın, dar mekânlarda gündeme getirdiği her bireysel konu doğrudan siyasete bağlanır (Deleuze ve Guattari, 2020, s. 31-32). Mihail Bahtin ise François Rabelais'nin Rönesans'ın pazar ve karnaval sokaklarında kullanılan dili referans aldığını ifade etmektedir (Bahtin, 2016, s. 162). Bu referanslar, sokak gayriresmiliğinin ve özgürlüğünün damgasını taşır. Gündelik konuşmaların farklı versiyonları, küfürler, lanetler, bağırtilar, panayır şarlatanlarının ve kocakarı ilacı satıcılarının reklamları bunlardandır. Örneğin "Paris bağırtiları" şiirsel bir biçime sahiptir ve belirli melodilerle desteklenir. Geç Ortaçağ ve Rönesans Sokağı, gürültülü sokak küfürleşmelerinden düzenli bayram gösterilerine dek aynı özgürlük, açıklık, samimiyet atmosferinden doğmuştur. Bu tür gündelik konuşmalar, sokakta [ve pazarda] tamamıyla yasallaşmıştır. Sokaklar [ve pazarlar], gayri resmi her şeyin merkezidir ve resmi düzenin/ideolojinin dışında kalabilmenin haklarından yararlanır (Bahtin, 2016, s. 169). Bahtin'in referansları, çalışmanın edebî mekânla ve bu mekânlarda hayat bulan temsili dünyalarla kurduğu bağ açısından önem taşımaktadır. Mustafa Kutlu'nun bu bağlamda, toplumsal mekândaki gündelik hayatı yazıyla, onu edebi bir forma dönüştürerek kayıt altına aldığı

söylenebilir. Bahtin, sokaktaki ve pazardaki zayıfın taktiklerinden bahse-derken, onları “yasa” olarak ifade etmektedir ki bu ele alış, Michel de Cer-teau’nun yaklaşımıyla yakınlık gösterir. Certeau’nun gündelik hayat pers-pektifi içinde mekânlara, örneğin pazar yerlerine yaptığı vurgunun kay-nağı da minör olanın burada majör hale gelebilme potansiyeli kazanma-sında yattığı öne sürülebilir.

Toplum hayatının bireye yüklediği nezaket kuralları, erotik sözlerden kaçınma gibi yükümlülükler, pazar yerlerinde geçerli değildir. Mahallede geçerliliğini koruyan bu “strateji”ye “taktik” üreterek karşılık veren “sıra-dan” insandır. Pazarlar, zayıfın iradesini yansıtan taktiklerin baskın hale geldiği yerlerdir. Kutlu, pazarcılar arasında uzun süre vakit geçirerek ve onlarla yaşayarak yazdığı “Rüzgârlı Pazar” öyküsünde, metropoldeki pa-zar yerinin atmosferini farklı karakterler aracılığıyla gerçekçi bir yakla-şım ile yansıtır. Bu bağlamda burada, Certeau’nun mekân tanımları ve Rüzgârlı Pazar hikâyesindeki mekânlar karşılaştırılmakta, Fransız düşü-nürün ileri sürdüğü gündelik hayat tezleri ile Kutlu’nun gündelik hayatı ele alış biçimi üç bölümde incelenmektedir. Çalışmanın kavramsal çerçe-vesini “Gündelik Hayatın Keşfi”ndeki “mekân” kavramı etrafında örülen semantik evren oluşturmaktadır.

1. Tüketim Toplumu, Kültür Endüstrisi ve Gündelik Hayat

Enformasyon teknolojisinde 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanan yeniliklerle gündelik hayat dönüşmüş durumdadır. İşçiler açısından, yapılan işlerin kapsamı değişmiş, boş zaman kullanımı ve tüketim eğilimlerine yönelik yeni kavramlar ortaya atılmıştır. Bu dönem boyunca enformasyon tekno-lojisinin istihdam, sermaye piyasalarının işlevi ve kentlerin yeniden yapı-lanması gibi sorunlar üzerine birçok tartışma yapıldığı bilinmektedir. En-formasyon alanındaki gelişimin doğrudan ve dramatik etkisi iş ve üretim alanından ziyade, gündelik hayatta boş zaman kullanımı ve tüketim ala-nında görülmektedir (Kumar, 2013, s. 183). Medya ve teknolojiye atılım-lar, yeni kitle iletişim biçimlerinin ve boş zaman ürünlerinin seri üretimi-nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşçiler daha fazla hak kazandıkça, ücretler artmış ve çalışma günü kısalıkça, boş zaman ve eğlenceye olan talepler de yoğunluk kazanmıştır. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde boş zaman, geç kapitalist toplumda günlük faaliyetin baskın bir yönü haline gelecek ölçüde önem kazanmıştır. Gündelik hayat artık sadece “faydalı” nesnelerin etrafında değil, müzik, moda, film, müzik, tv programları,

spor, turizm vb. estetik değere sahip nesneler ve aksesuarlar etrafında dönmektedir (Bennett, 2005, s. 11). Önceki yüzyıllardan çok daha farklı yaşamsal pratikler, insan hayatına yön vermeye başlamıştır.

Yeni oluşan sistem, kültüralist bir sistemdir ve 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişip serpilmeye başlayan kültür ve bilinç endüstrilerinin (gazeteler, moda, sinema, reklamcılık, kültür araçları vs.) iş birliğiyle şekillenen yeni bir duyuş ve algılama evrenine karşılık gelir (Köse, 2018, s. 315-316). Bu değişimin sosyal ve kültürel hayata getirdiği dinamizm, özgürlükleri sınırlandırdığını düşünenler tarafından seslendirilen itirazlara da kapı aralamıştır. Gündelik hayatın bu yeni hali, özellikle Marksist düşünürler tarafından kabul edilebilir değildir. Kapitalizmin insanları köleleştirmek istediğini, kurulan yeni düzenin insanın faydasına olmadığını savunurlar. Bu bağlamda, modern gündelik hayatı rasyonelize etmeye yönelik girişimler, İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlanır. Savaş sonrası Marksist düşünce, yeni ve bütünsel bir felsefe olarak tasarlanmaktadır (Köse, 2018, s. 319). Bu durum, bir anlamda da gündelik hayat üzerinden Marksizm'in yeniden gündeme gelmeye yönelik bir hamlesi olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte Marksistler, gündelik hayatın yeniden insanın faydasına olacak şekilde tasarlanması gerektiği yönündeki görüşlerini ardı ardına sıralamıştır.

Bu bağlamda Henri Lefebvre, "gündelik hayat" kavramına getirdiği tanımlarla öne çıkmaktadır. O'na göre artık modern dünyada gündelik hayat, büyük ölçüde tüketim toplumu, kültür endüstrisi ve reklamcılık tarafından yönlendirilmektedir. Gündelik hayat, eski devrimci, özgürlükçü ve yaratıcı içeriğiyle yeniden buluşturulmalıdır. Amaç, belli bir zaman ve mekânda kayıtlı olan değerler ve hüküm süren konformist prosedürlerle hesaplaşmaktır (Köse, 2018, s. 308). Hesaplaşmanın öznesi sıradan insandır. Gündelik yaşam bir çekişme ve mücadele alanıdır. Bu mücadele, beraberinde, öznelerin toplumsal hayattaki rollerinin "pasif" olarak değerlendirilmesini de engeller (Karmaz, 2023, s. 15). Lefebvre'e göre gündelik hayat, döngülerden oluşur ve daha geniş döngülere kapı aralar. Başlamak, gerçekte baştan alıp yeniden başlamak, yeniden doğmak demektir (Lefebvre, 2020, s. 15). Gündelikliğin dışına çıkmak imkânsızdır; onun dışına çıktığını savunanlar da ona kapılmıştır (Lefebvre, 2020, s. 20). Her şeyin hesap edildiğini belirten Lefebvre, para ve dakika gibi sayılabilir, metre, kilogram ve kalori gibi ölçülebilir olmanın önemine dikkat çekerek gündelik hayatın çerçevesini şu şekilde belirler:

“Hayvanların ve kişilerin bir demografisi olduğu gibi, şeylerin de (onların sayılarını ve varoluş sürelerini ölçen) bir demografisi vardır. Ve bu arada insanlar doğarlar, yaşarlar ve ölürlər (...) Gündelik hayat nedir ki? (...) Beslenmedir, giyinmedir, eşyadır, evdir, barınmadır, komşuluktur, çevredir. İster-seniz bunu maddi kültür olarak adlandırın, fakat birbirine karıştırmayın, hepsini aynı kefeye koymayın” (Lefebvre, 2020, s. 33-34).

Alanın önde gelen diğer ismi Certeau ise 1968 yılının Mayıs ve Eylül aylarında meydana gelen öğrenci hareketlerinin sonuçlarıyla ilgili olarak yaptığı bir çalışmaya dayanan “Gündelik Hayatın Keşfi” adlı iki ciltlik metninde, modern dünyanın analizini yapmaktadır. Certeau’da da Lefebvre’de olduğu gibi gündelik hayat söz konusu olduğunda “mekân” kavramı önem kazanmaktadır. Certeau, mekânı ele alırken, “mahalle” ve “pazar yerleri” için ayrı bir başlık açar. Pazar yeri, Goffman’ın “set”⁵ olarak adlandırdığı bir sahne sunar. İnsanlar bu sahnede performanslarını sergilerler ve ürettikleri standart ifade donanımlarıyla belirli bir gözlemci kümesi önünde boy gösterirler (Goffman, 2020, s. 33). Günlük yaşam, büyüleyici güzellikler ve sihirle doludur. İnsanlar burada, kendilerini hiçbir özel ad altında sunmaya gerek duymadan, bir anda parlayan, sonra kaybolup giden ve sonra tekrar fırlayıveren coşku ve patlamaların sahneleridir. Certeau, alışkanlık, tutum ve uygulamaların, işten kaytaran özgürlüğüne ve serbestliğine inanmıştır. Bu nedenle çoğu kişinin boyun eğiş ve tekbiçimlilik gördüğü yerlerde, O, “mikro farklılıklar” görmektedir. Keskin bakışı, sessiz ve ince taktiklerin, egemen düzene sızdırdığı “oyun alanları” üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde hâkim düzenin geniş kalabalıklara belirli tüketim modelleri dayatmasının önemi yoktur. Direniş mekanizmaları, aslında her dönem aynıdır. Dönemden döneme, düzenden düzene değişiklik göstermez. Çünkü güçlerin eşitsiz dağılımı hep aynıdır. Bunun karşısında zayıf ve güçsüz olanlar da durumu kendi lehlerine döndürmek için hep aynı yollara başvururlar. Günlük yaşamda düzen, bir sanat oyununa sahne olur. Burada bir “oyuna getirme” söz konusudur (Certeau, 2008, s. 22-23). Certeau, Lefebvre’den farklı olarak, kapitalist toplumların endüstriyel üretimden boş zaman geçirme ve tüketim merkezlerine dönüşümünün, bireysel bilincin dönüşümünü de beraberinde getirdiğine inanır. Bu anlamda bireyler, iddia edildiğinin aksine, geç modern tüketim

⁵ Goffman, seyyar satıcıları, performanstan performansa zorunlu olarak yer değiştirdikleri için istisna tutmaktadır: “Set olarak sabit bir yere sahip olma konusunda, hükümdar fazla kutsal, seyyar satıcı ise fazla dünyevi olabilir” (Goffman, 2020, s. 34).

pratikleri yoluyla eleştirel birer fail olarak kendilerinin daha çok farkındadırlar. Onlar, üzerinde çalışılan bir proje ya da önceden belirlenmiş bir senaryonun figüranları olmaktan ziyade, gündelik hayatı kontrol etmeye ya da en azından aktif olarak şekillendirmeye çalıştıkları bir kişisel keşif yolculuğuna dönüştürmeye muktedirdir (Bennett, 2020, s. 94).

2. Edebiyatta Gündelik Hayat, Uzam Anlatıları, Strateji ve Taktikler

Hikâye ve romanların, dil bağlamında gündelik hayata etkisi de *Gündelik Hayatın Keşfi*'nde tartışılan konular arasındadır. Bilimsel uygulamaları ve dilleri, gündelik hayatın "anavatanı" olarak tanımlayan Certeau, dil konusunu ele alırken atasözleri, mitler ve mucize anlatıları ile masal, hikâye ve romanların da sıradan insan açısından birçok işlev üstlendiğini belirtir. Oyun anlatılarının da masal ve efsanelerle aynı görevi gördüğünü dile getiren Certeau'ya göre;

"Arapların Çin'den aldığı ve sonra da Batı'ya soktuğu ve bir süre sonra konaklarda kültür yaşamının esas parçalarından biri haline gelen 'savaş sanatının' aristokratik bir biçimi olan satranç oyunundan, iskambil oyununa, lotoya ya da scrabble'a kadar, oyunlar, hamle kurallarını oluştururlar (ya da biçimlendirirler). Böylece oyunlar aslında, tam fırsatında taşı gediğine oturtan eylem şemalarının bellekleridirler (depolama ve sınıflandırma yerleri). Oyunlar tam olarak bu işlevi yerine getirirler çünkü 'oyunu belli etmeyi' yasaklayan günlük mücadelelerden ve bunları son derece karmaşık kural, oyun ve hamlelerinden yalıtılmış durumdadırlar" (Certeau, 2009, s. 94).

Certeau'ya göre, gündelik hayat "strateji" ve "taktik" şeklinde ikili bir kavram setiyle somutlaştırılan oyun üzerinden ilerlemektedir. Birey, "erkin disipline edici kurumları"na (stratejilerine) karşı belirli taktikler geliştirmektedir. Bu aşamada Michel Foucault'nun "Deliliğin Tarihi" ve "Hapishanenin Doğuşu" kitaplarında ortaya koyduğu fikirlerini, kendi yaklaşımı çerçevesinde gündelik hayata yönelik olarak açılar. Foucault'nun Hapishane'nin Doğuşu'nda erkin işleyişini "sümen altı"ndan düzenleyen bazı düzeneklere işaret ettiğini belirterek, nasıl olup da tüm toplumun bu mekanizmanın -yani erkin kurumlarının yayılcı, baskıcı ve meşru işlemlerinin- "stratejileri"nin boyunduruğu altına girmediğini sorar. Halkın kullandığı bazı ufak-tefek günlük işlem ve yöntemlerin disiplin mekanizmasıyla oynadığını, bu mekanizmayı uyarladığını belirterek, bu uyarlamaları "eylem, uygulama ve üretme tarzları" olarak yorumlar. Örneğin öğrenciler, okul kitaplarının kenarlarını karalamakta, üzerine bir şeyler

çizerek kendilerine bir uzam açmaktadırlar. (Certeau, 2009, s. 47). Mekânın sosyo-kültürel üretim teknikleriyle erk tarafından düzenlendiğini, mekânın halk tarafından kullanımının uzamı meydana getirdiğini savunmaktadır. Halkın mekânı dönüştürürken iktidar stratejilerine karşı kullandığı eylem ve uygulamalar ise “taktik” adını almaktadır. Bunlar, “dümenci, hileci ve dağınık” yaratıcılıklardır. Halk, belirli bir hareket ve eylem tarzıyla kendini ortaya koymakta, inisiyatif kullanmaktadır. Bunlar bir anlamda zayıfın güçlüden çıkar sağladığı, güçlüyü oyuna getirmek için kurduğu tuzaklardır. Uygulamalar, aynı zamanda günlük operasyonlardır: Okumak, konuşmak, yürümek, oturmak, yemek yapmak gibi. Certeau, strateji ve taktik ayrımını şu şekilde yapar:

“Stratejiden kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir ‘çevre’yle ya-
lıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması,
her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını
gerektirir. Bu alan, belirgin bir biçimde dıştan bakılabilecek bir idareyi müm-
kün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan bir alandır. Politik ekonomik ya
da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur. Taktik’ten kastım
ise, tam aksine, ne bir aidiyet üzerinden ne de ötekinin, görünür bir bütünlük
olarak ayırt edilmesini sağlayan bir sınır üzerinden yapılan hesaplamadır.
Taktik uygulama alanı olarak sadece ötekinin alanına sahiptir. Taktikler, öte-
kinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede
kalmayı da başaramadan, yavaş yavaş parça parça sızar. (...) Taktik, kazan-
clarını muhafaza edemez. Sürekli olaylarla oynamak ve bunları fırsatlara çe-
virme durumundadır. Sonuç olarak zayıf olan, kendisine yabancı, kendin-
den olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır” (Certeau,
2009, s. 54-55).

Bu açıklamanın izinden giderek, iktidarın geliştirdiği stratejilere nispetle taktiklerin daha zayıf bir etki alanına sahip olduğunu söyleyebilmekteyiz. Taktik bir nevi “vur-kaç” yoluyla stratejinin sınırlarına sızar ve bu sınırları belirli süreliğine ihlal eder, ihlal ettiği alanı koruma şansı yoktur, fakat anlık durumları fırsata çevirerek buradan çıkar sağlar. Certeau, benzer bir sürecin edebiyatın alımlanmasında da yaşandığını ileri sürmektedir.

Okuma eyleminin, gösteri toplumunda tüketici olarak tanımlanan insanı, ilk başta pasifliğin doruk noktasına taşıdığına işaret ederek -daha sonra bu pasiflik aktif eyleyciliğe dönüşecektir-, bunun sessiz bir üretim metodu olduğunu da vurgular: “Tüketici olarak okuyucu, sayfalardan türetir, gezgin ve gözetleyici göz sayesinde metni dönüştürür, birkaç söz-
cükten çıkarılan anlamları doğaçlar ve çıkarsar, yazılı uzamları atlar,

geçici bir ritimle sayfa üstünde dans eder" (Certeau, 2009, s. 57). Sıradan insan, gündelik hayatta erkin stratejilerine karşı çeşitli taktikler geliştirirken, okuduğu anlatıları da dönüştürür. Başkasının yazdığı metinde, kendisine bir hareket alanı açar. Anlatıdaki mekânlar, tıpkı gerçek hayattaki mekânlarda olduğu gibi, sıradan insanın taktiklerine maruz kalmaktadır. Yaşanan, duyumsanan, algılanan gerçek mekânın bir uzantısı olan ya da hayal gücüne dayalı, ütopyik anlatı mekânı, yazarın verdiği biçimden bağımsız olarak bir kez daha şekillenir. Aslında bu, yazarın dünyasıdır, ancak okur, bu dünyaya bir şekilde dâhil olmayı başarmaktadır. Certeau'ya göre bu dönüşüm, "kiralık daire" gibi metni oturulan bir mekâna dönüştürmektedir. Yazara ait mekân, oradan geçen bir başkası -okur- tarafından kiralanmakta, bir süreliğine sahiplenilmektedir. Kiracıların, kiraladıkları evleri, sınırlı süreliğine kendi anılarıyla döşemeleri gibi, okurlar da yazarın metnini kendi anılarıyla döşemektedir. Okuma eylemi böylece pasif bir eylem olmaktan çıkmaktadır (Certeau, 2009, s. 58). Dolayısıyla gündelik hayat, çoğu zaman farklı tezahürlerle de olsa atasözleri, mit, masal, öykü ya da romanlara sızmaktadır.

Bu durumun romanlar için, 19. yüzyılın gerçekçi edebiyatıyla ortaya çıktığını belirtir. Daha önceki anlatı türlerinden farklı olarak burada "kurgu"nun daha profesyonel bir biçimde devreye girdiğinin altını çizerek gündeliğin anlatıyla olan bağının daha da güçlendiğini ileri sürer. Bu anlatılar, oradan buradan apardığı parçaları *puzzle* gibi bir araya getirerek betimler ve yaptığı şey aslında eğretilenidir. Klasik Çağdan başlayarak günümüze gelene kadar öykü ve romanlar, bu dizinin yeni bir türevidir aslında (Certeau, 2009, s. 159). Anlatıların bir "dile getirme sanatı" olduğuna da dikkat çekerek, "Roman, modern bilim var olduğundan beri, günlük alışkanlık, tutum ve uygulamaların hayvanat bahçesi görevini görür" (Certeau, 2009, s. 169) diyerek hayvanat bahçesinin hem koruyan, besleyip büyüten hem de teşhir eden ve sergileyen yönünü vurgular. Romanlar, öyküler ve masallar toplumun iyi yönlerini betimlediği gibi kimi zaman gözden kaçırılmak istenen ücra köşelerini, karanlık dehlizlerini de teşhir etmektedir. Gündelik hayatta dile getirilemeyen, söylenemeyen, söylenmesi istenmeyenler romanın ve öykünün konusudur. Bu bağlamda tersten bir okumayla anlatılar, dile getirme sanatı olduğu kadar, dile getirmeme sanatıdır. Bir şeylerin sergilenmesi demek, bir başka şeyin -bile- rek ya da bilmeyerek - gözden kaçırılması, es geçilmesi, ihmal edilmesi demektir; tıpkı gündelik hayatta olduğu gibi.

Bununla birlikte mekân incelemelerinin, anlatıya dayalı olarak hazırlanan metinlerde önemli bir yeri vardır. Mekânı burada sadece fiziki bağlamda görmek yanlış olacaktır. Aksine çok boyutludur ve anlatı içindeki diğer öğelerle ilişki içindedir (Tuğluk, 2010, s. 235). Mekânlar; konutlar, konut içerisinde mutfak, salon, oturma odası, mahalleler, sokaklar, alışveriş ve pazar yerleri, yeme-içme mekânları, müzeler, konser ve sergi salonları, harabeler vb. olarak sıralanabilmektedir. Gündelik hayat, bu mekânlar içinde ve çevresinde düzenlenmektedir. İlişkiler yine bu mekânlara bağımlı şekillenmektedir. Gündelik hayatın düzenlenmesi en az iki kesit üzerinden gerçekleşir. Birincisi giyim-kuşam ile selamlama, kibar sözler, havadis sorma gibi nezaket kurallarının az çok katı bir şekilde uygulanması, yürüyüş ritmi, şu ya da bu kamusal uzamdan kaçınma ya da tam aksine uzamı kuşatma ile kendini gösteren davranışlardır. İkincisi ise mahalledeki davranış biçiminden beklenen simgesel kazançlardır. Bunlar, mahalleye kabul edilme, orada yaşamayı hak etme, bir diğer ifadeyle şeklen “uygunluk”tur. Uygunluk, mahallede ikamet etmenin bedelidir. Mahalle, mahrem olan konutla dünyanın geri kalanı arasında çizilmiş bir sınırdır. İçeri ve dışarı arasındaki varoluşsal ve sosyal diyalektiğin arayoludur (Certeau, 2009b, s. 32). Kısacası mahallenin kendine göre kuralları vardır. Bunlar, içtenlikle kabul görüyor olmasa bile uyulması konusunda genel ve sözlü-yazılı olmayan, örtülü bir kabul olduğu değerlendirilmektedir. Karşılaşmaların rastlantısal olması, ayıp sözlere yönelik her tür sözlü eğilime sınır koyar. Gündelik dilimizde “ahlaka mugayir” görülen söz ve eylemler toplumsal çevreye uyarlanır. Çocuklar, genç kızlar ve kadınlar ile yaşlıların karşısında açık-saçık şakalar buharlaşır. Bunlar ancak alçak sesle ve kuytu-köşede gülünebilen şeylerdir (Certeau, 2009b, s. 53).

Pazar yerleri ise bu duruma karşıttır. Örneğin bir sebze ya da meyvenin tazeliğini belirtmek için sadece “taze” denilmez, argoda da karşılığı olan “çıtır çıtır”, “kütür kütür” gibi ifadeler seçilir. Şeftalinin sulu ve yumuşak olduğunu anlatmak için “yarma” ve “lokum” denilir. Certeau, bunun üç nedeni olduğunu belirtmektedir: Aşırı karmaşıklığı nedeniyle pazarlar, toplumsal çevreye çok az egemen olunabilir mekânlardır. Bu nedenle pazarcılar, başka alışveriş yerlerinde olduğu gibi müşteri profilini pek de göz önünde bulundurmaz. İkinci olarak, pazarcıların davranışları, bir şekilde, mahallenin “uygunluk” sınırları dışında kalır. Denetleme yok denecek kadar azdır ve pazarcılar diğer esnafa göre adeta bir görünmezlik iksirine sahiptir. Yaparlar, söylerler ancak bir toplumsal yargılamayla karşılaşmazlar. Onlar bir vardır bir yoktur, kimlikleri anonimdir. Üçüncü olarak pazarcılar, işleri gereği müşterilerini çılgınlıkla çağırırlar. Onları

sattıkları ürünün başına toplayabilmek için sesli bir enerji harcarlar ki bu seslenme dikkat çekici olmak, diğerlerini bastırmak zorundadır (Certeau, 2009b, s. 53).

Pierre Bourdieu, Certeau'ya benzer biçimde, pazar yerlerini, hesap ve şeytanca kurnazlığın yerleri olarak görür. Pazar yerlerinde kutsal olan her şey şeytanca çiğnenmektedir. Simgesel meta ekonomisinin gerektirdiği şeylerin tersine, burada kediye kedi, çıkara çıkar, kâra kâr denilmektedir. Toplumsal dünyanın merkezinde, "al gülüm-ver gülüm" yasasının açık bir kural olduğu ve neredeyse "alaycı" bir biçimde kamu önünde kendini gösterdiği bir evrendir. İş söz konusu olduğunda aile yasaları askıya alınmaktadır. Aileden biri de olsa ayrıcalık tanınmaz, istisnalar kaideyi bozmaz (Bourdieu, 1995, s. 190). Pazarın kuralları kendine has özellikler taşır.

3. "Rüzgârlı Pazar"da Uygunsuzluk, Efsane ve Görünmezlik

Ömrünün kitapların değil, insanların arasında geçtiğini ve Türk insanını çok iyi tanıdığını söyleyen Kutlu, "Benim ömrüm, kahveler, mal meydanları, çarşılar, pazarlar, sakatlar, şucular bucular, definecilerin kiraathanesi var mesela, horoz dövüştürenlerin toplandığı kahveleri var.. Yani bütün bu insanların içinde dolaşarak, onlarla konuşarak. (...) On yıl ben İstanbul'u böyle dolaştım" demektedir⁶. Rüzgârlı Pazar hikâyesinde de büyükşehrin işlek caddelerinden birinde bulunan üst geçidin üzerinden başlayarak o çevreye konumlanan bir pazar yerinde yaşananlar anlatılmaktadır. Kutlu'nun "Uzun Hikâye"⁷ ile başlayan 2000 yılı sonrası hikâyelerinde genel olarak "belgeselci titizliği" ve okuyucuyu saran bir dil göze çarpmaktadır. Okuyucu, bu dil karşısında karakterleri ve mekânları içsel-leştirmekte hiç zorlanmaz.

Rüzgârlı Pazar'da da yine bu tutumun sürdürüldüğü gözlenmektedir. Üslubu, okuru anlatılan mekâna dâhil eder. Bahsi geçen mekânlar, toplumun merkezine doğru yapılacak seyahate davet gibidir. Bugün artık pek çoğu unutulan küçük esnaf, mahalle kültürü, mütevazı hayatlar ve sıradan telaşlar, Kutlu'nun eserlerinde hep mekânla tamamlanır. Türk insanının hal-i pür melalini yakından tanımaktadır (Yanardağ, 2018, s. 90). Öte yandan odağa alınan kalabalıklar, kapitalizmin üretimi başarmak adına

⁶ "Turing Kültür Sanat" Youtube kanalı. 14 Ekim 2023 tarihli konuşması. <https://www.youtube.com/watch?v=f2S8clhtbVw&t=1223s> (13.12.2024 tarihinde erişilmiştir.)

⁷ Kutlu'nun ilk olarak 2000'de yayımlanan bu hikâyesi, 2012'de Osman Sınav tarafından, Kenan İmirzaloğlu ve Tuğçe Kazaz'ın başrollerini paylaştığı aynı adlı filmle sinemaya uyarlanmıştır.

bir araya getirdiği işgücü ve uzman ihtiyacının yanı sıra tüketici kılmak için şehirlere topladığı büyük nüfusların nüvesini teşkil etmektedir. Metropoller tam da bu tarz işlerin mekân örüntüleridir. Milyonlarca insan, tarım ve zanaatların egemenliğindeki geleneksel üretim kodlarından boşaltılarak bu metropollere yığılmıştır (Öğün, 2006, s. 65). Kutlu, büyük kalabalıkları kapsayan metropoldeki bu mekânları ele alırken eğretilmelere başvurur. Uzun Hikâye’de metafor yol ve trendir. Karakterlerin ilanihaye yolda olma hali, devamlı bir şehirden başka bir şehre göç etmesi, dünyanın da sonlu olduğuna, her şeyin gelip geçici olduğuna yapılan vurgudur. Tren, bu yolculuklarda kullanılan bir vasıta ve yaşanan mekân olmakla birlikte zamanın ağır ağır ilerlemesi ile de bağlantılıdır. Certeau, tam da bu konuya değinmektedir: “İşe gitmek ya da eve dönmek için bir ‘eğretilmeye’ binilir. Bir otobüse ya da bir trene” (Certeau, 2009, s. 215). O’na göre, her anlatı bir yolculuk anlatısıdır, bir uzam uygulamasıdır. Anlatılar aslında günlük taktiklerle ilgilidir. Bu durum, tv haberleri, efsaneler, anılar, öyküler, romanlar vb. hepsi için geçerlidir.

Rüzgârlı Pazar da ismini olayların geçtiği merkezden, yani mekândan alır. Bu yönüyle ilk bakışta dikkat çeken şey mekân vurgusudur. Rüzgârlı Pazar adından sembolik anlamlar da çıkarılabilmektedir. Henüz ilk sayfada geçen “Sam rüzgârı” vurgusunun ilerleyen bölümlerde gelişen olaylara da bakıldığında tesadüfi olmadığını, bunun Amerikalı Sam Amca’yı çağırıştırdığını görürüz. Bu da bizi kapitalizme, tüketim çağının çılgınlıklarına, toplumda hissedilen ahlâkî bunalımlara, zengin-yoksul ayrımının derinleşmesine ve topyekûn yozlaşmaya karşı duyulan öfkeye götürmektedir (Yanardağ, 2018, s. 96).

Tema, taşradan büyükşehirlere göçenlerin içine düştüğü yoksullukla mücadeledir. Olay örgüsünün büyük bölümü pazar yerinde geçer. Duran adlı 11-12 yaşlarında bir çocuğun orada balon satarak ailesini geçindirmesi konu edilmektedir. Diğer karakterler onun çevresinde yer alır. Duran, dört tanesini bir milyondan sattığı balonlardan günde iki-üç milyon kazanır. O sıralarda çay bahçelerinde bir bardak çay bir milyondur. Duran da babasının verem hastası olması üzerine okulu bırakmak zorunda kalmış, ekmek derdine düşmüştür. Esnaf nasıl yoksulsa, oradan gelip geçenler de öyle yoksuldur. Bu durum anlatıda şu ifadelerle canlandırılmaktadır:

“Gün biter, mesai biter, kalabalık bu defa akşamın alacasında yokuş aşağı akmaya başlar. Gençler lüks mağazaların lüks vitrinlerinde sergilenen lüks mallara bakar bakar iç çeker. Sonra gidip işportadan onların taklitlerini alırlar. Taklit tatmin etmez. Marka markadır. Hayata damgasını vurmuştur.

Sahte mal sahte sevinçleri, sahte gülüşleri doğurur. Gel geç bir hayat başlar, hiçbir şey yerli yerince olamaz" (Kutlu, 2004, s. 19-20).

Duran dışında pazarda Çiçekçi Cemile ve kocası Haydar, görme engelli Nimet, Dürümcü Baba, Şapkacı Bacı, Hurdacı Bilal, çay ocağının sahibi Pala Hasan, çaycı Cino, Pislik Ateş ve Battal gibi karakterler sırasıyla boy göstermektedir. Kıymetli saat satan Azeri kadınlar, çiğ köfteci, midye dolmacılar, çorapçılar, kestaneci, kâğıt helvacı, adamotu satan Hacı, "Çin vikisi" satan bir yaşlı adam, penyeci, gözlükçü, kaçak sigara, korsan kitap ve CD satıcıları, milli piyangocu, simitçi, cep telefonu kabı satanlar, oyuncakçılar, dilenciler pazarın diğer sakinleridir. Kutlu, öykünün karakterlerini adeta gündelik hayatın içinde gerçekçi, canlı birer insana dönüştürür: "Çiçekçi Cemile pazarın başını tutmuş, sepetleri, demetleri ile yayılmıştır oraya (...) Pazarın taşsız kraliçesi. Mütemadiyen çalışır. Mütemadiyen konuşur. Şarkı söyler, güler, şaka yapar, laf atar, küfreder (...) Kocası Haydar'ı unutmayalım. (...) Haydar yaramaz adam. Hapçı, kumarcı, sarhoş... Bir alay kendi gibi kopuk arkadaşı var (...) Ya bir de Haydar havalanmış, çığırından çıkmış, yayık ağzında küfrün bini bir para geliverirse" (Kutlu, 2004, s. 52-54).

Rüzgârlı Pazar, tıpkı Certeau'nun pazar yerindeki gündelik hayatı anlatırken ortaya koyduğu gibi aşırı karmaşıktır ve toplumsal çevre kontrol-süzdür. Diğer alışveriş yerlerinde olduğu gibi müşteri profili burada pek dikkate alınmaz. Onların davranışları, çevreyi sarmalayan gecekondu mahallesinin "uygunluk" sınırları dışında kalmaktadır. İşleri gereği müşterilerini çığlıkla çağırırlar: "İmaj gözlüğü iki milyon", "Ağrılar için Çin vikisi", "Bebelere balon"...

Çiçekçi Cemile de kocası Haydar'ın sürekli alkollü gezmesinden rahatsızdır ve öfkelerini kimi zaman çevresindekilerden çıkarır. Rüzgârlı Pazar'da anlatıcı, öykünün olaylarını art arda sıralarken, onun, ağzı bozuk bir "Roman vatandaşı" olduğunu vurgular. Küfür ve argo, hikâyenin karakterleri olan pazarcı esnafı arasında bir iletişim biçimi halini almıştır. "Ahlâka mugayir" sözler ve eylemler gizlenmez, aleni olarak gerçekleşir. Küfür ve argonun yanı sıra "uygunsuzluk" her yere hâkimdir. Uygunsuz CD'ler, korsan kasetler, kitaplar açıktan tezgâhlanır. Diğer tezgâhların yanı sıra, pazardaki üç korsan kaset tezgâhı da Pislik Ateş'e haraç vermektedir. En fazla gelirin bu tezgâhlardan elde edildiği de hikâyenin anlatıcısı tarafından altı çizilen satırlar arasındadır:

“Ateş beyazlar giymiş; beyaz takım elbise, beyaz ayakkabılar, kırmızı bir kravat. Parmaklarında yüzükler, adamları pala bıyıklı, esmer; bu bıyıksız, kirli-sarı (...) Pislik Ateş ağır adımlarla hatır sora sora ilerliyor, adamları parsayı topluyor (...) Sonra bir yarım baş hareketi ile sigara satan kara yağız delikanlıyı oracıktaki telefon kulübesine çağırıyor. Kulübede haftalık hap hesabını, sigara hasılatını konuşuyorlar (...) Az sonra sigaracı çıkacak, buna sıra gelecek. Korsan kaset hesabı, porno işi onunla görülecek” (Kutlu, 2004, s. 63-65).

Pislik Ateş adeta pazar yerinin kendine özgü “uygunsuzluk” tanımlarının somutlaşmış halidir. Sağa-sola küfürler savurur, hatta görme engelli işportacı Nimet’e sarkıntılık eder. Aynı mahallede yaşıyor olmalarına rağmen pazarcıların kendi aralarında ve müşterileriyle olan ilişkilerinde Certeau’nun tanımladığı “uygunluk” kuralları geçerliliğini yitirir. Pazarın diğer aktörleri de sıkıştıkları her an küfre başvurmaktadır. Çünkü onlar bir vardır, bir yoktur. Pazar yerinin sakinleri, gündelik hayatın içerisinde görünmez olmayı başarır. Tüm toplumsal yargılamaların dışında, kendilerine ayrı bir alan açarlar. Bu durum hikâyeye şöyle yansımaktadır: “Şapkacı Bacı lafını esirgememiş hani. Hastirin lan demiş, adam mısınız siz. Yaralı parmağa işemeyeni insan saymam ben, diye vermiş veriştirmiş” (Kutlu, 2004, s. 85).

Diğer dikkat çekici nokta ise pazarcılardan haraç toplayan Pislik Ateş’in stratejisine karşı, yani bu bozuk düzenin kanun koyucusuna yönelik olarak geliştirilen taktik yaklaşımıdır. Ateş’in pazar yerinin kendine has “uygunluk” kurallarını hiçe sayan davranış ve tutumları, Battal⁸ adlı karakter tarafından şiddet yoluyla bastırılmaktadır. Battal, hikâyeyi efsaneye dönüştürmenin de anahtarıdır. Battal’la birlikte zayıf ve yoksul karakterler, kendilerini ezen ve sindiren bir strateji karşısında, onun bir şekilde yenilgiye uğradığını görerek zafer coşkusu yaşar, bu ütöpik uzamda kendilerine başka bir uzam açarlar. Burada gündelik gerçeklik ile edebî gerçeklik arasındaki mesafe açılır. Zayıfın taktikleri, bu edebî gerçeklik içinde daha da güçlenmektedir. Edebî alana geçildiğinde, strateji ve taktik arasındaki diyalektik, taktikten yana bozulmaktadır. Çünkü gerçek hayatta taktik ne kadar güçlü olursa olsun, zayıf için sınırları belli bir hareket

⁸ İslâmî literatürde ve kahramanlık anlatılarında Seyyid Battal Gazi’nin ayrı bir yeri ve önemi olduğu göz önünde bulundurulursa Kutlu’nun hikâyesinde, Yeşilçam’da da kendine önemli bir yer edinen Battal Gazi ile “Ya Allah Ya Pir” diye nara atan Battal karakteri arasında bağ kurulduğu söylenebilir.

alanı açar. Fakat edebî gerçeklik, zayıfın taktik alanını genişletmektedir. Zayıfın ürettiği pratik zekaya dayalı taktikler, hikâye evreninde fantezi, efsane, masal ve mitte dayanışma içine girebilmektedir. Gerçek hayatın gündelik düzenekleri ile edebiyatın gündelik mekanizmalarının, kimi yönlerden farklı bir işleyişe sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan hikâyenin bu kısmı, anlatının sinematik yanını da güçlendiren bir işleve sahiptir:

"(...) Battal'ın BMW'sinin motor sesi geldi yetişti. Bu sesi duyan Pazar esnafının yüzü aydınlandı, her yana bir ferahlık yayıldı. Battal kimdir? Battal gönül adamı, fakir babası, garibanın dostu, zalimlerin düşmanı, hakkın ve adaletin yılmaz savunucusu, genç kızların sevgilisi bir delikanlıdır (...) Battal, 'Ya Allah, ya pir..' diye bir nara savurup gorillere yumuldu. Birine yumruk, ötekine bir döner tekme savurdu (...) Hey beee!... Bruce Lee misin, nesen?" (Kutlu, 2004, s. 71-73).

Certeau'nun günlük dilin gündelik hayat içerisindeki etkilerine yönelik yaptığı değerlendirmelere baktığımızda da öykü ve mitlerde konu edilen olayların, sıradan insanı, içinde bulunduğu ve baş etmekte zorlandığı güçlüklerden uzaklaştıran, onu hayal gücüne dayalı ütopyik bir dünyada mutluluğa taşıma işlevi gördüğüne vurgu yaptığı görülmektedir. Rüzgârlı Pazar hikâyesinde de yoksul pazarcılar, karşı koyamadıkları ve artık teslim oldukları bir güçlük karşısında, adeta Hızır gibi yetişen "dinî" boyutu da dikkat çeken bir karakter tarafından kurtarılmaktadır.

3.1. Rüzgârlı Pazar'da Gündelik Dilin Kullanımı

Lefebvre ve Certeau, dil üzerinde önemle durmakta ve dilin, gündelik hayata ilişkin pratiklere özgü formülleri ortaya koyabilecek bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Hatta Lefebvre, gündelik hayata dair araştırmalara gazetelerin, roman ve hikâyelerin de kaynaklık edebileceğini belirtmektedir (Demirkol, 2018, s. 20). Bu bağlamda Kutlu'nun hikâyelerinde gündelik hayatta kullanılan özgün dile yer verildiği görülmektedir. Rüzgârlı Pazar⁹ hikâyesinde, pazarı işgal eden insanların farklı dil kullanımları metne yansımaktadır. Hikâyenin hemen başlarında, Yozgat'ın bir köyünden kalkıp büyük şehre gelen Duran'ın babasından bahsedilirken, evliliğine sebep olan köylüler şu şekilde konuşturulur: "Yahu felek vurunu bir oğlan bu, sevabına everelim de bir ocak sahibi olsun." Devam

⁹ Rüzgârlı Pazar hikâyesi, makalenin yazım sürecinde, 8 bölümlük bir dizi olarak televizyona uyarlanmış ve dizinin çekimlerine Nisan 2025'te başlanmıştır. TRT TABİİ'de yayımlanacak dizinin yönetmenliğini Berat Özdoğan üstlenmiştir.

eden satırlarda hikâye anlatıcısı Duran’la yüzleştiğinde, babasının sağlığını sorar ve aldığı cevap yine söylendiği gibi yazılmaktadır: “Babam iyicene kötiledi” (Kutlu, 2004, s.17).

Hikâyede, pazar yeri esnafının müşterileriyle diyaloglarına da yer verilir. Örneğin pazarda numaralı gözlük satılan bir tezgâhta, müşteri ve pazar esnafı arasında geçen bir diyalog okuyucuya şöyle aktarılmaktadır:

“İnanmayacaksınız işte bunlar numaralı. Ucuz çerçeveye takılmış okuma gözlükleri. İhtiyar müşterisine takıyor gözlüğü, eline bir gazete tutuşturuyor.

-Nasıl, görüyon mu, diye soruyor.

Müşteri de çokluk kendi gibi gariban bir ihtiyar; doktora gidecek hali mi var.

-İyi de diyor, çok istedin ağa, ona olmaz gel şunu beşe bağlayak.” (Kutlu, 2004, s. 24).

Yukarıdaki örneklerde konuşma diline bağlı yazım hataları bilinçli olarak ve genellikle Orta Anadolu şehirlerinde yaygın olan şivelere bağlı olarak yapılmıştır. Bunların yanında pazar yerini mesken tutan “Azeri kadınlar”ın da kendine özgü konuşma biçimleri hikâyeye olduğu gibi yansımaktadır:

-Ağa senin pul nedii...

-Türk lirası

-Dolar yohdu... (Kutlu, 2004, s. 29).

Şive ve aksanlar haricinde argo da hikâyenin merkezindedir. Çünkü pazar yeri aynı zamanda esnafı haraca bağlayan mafyanın ve esnafı mafyadan koruyan “baba” adamların “delikanlılar”ın da mekanıdır. Konuşma sırası onlara geldiğinde, “rajon” keserler ve sıklıkla argo ifadelerle başvururlar:

“Pislik sahanlıktaki çantacının yanağından bir makas alıp, onun karşısındaki gözlükçüye yöneliyor (...)

-İtal bu abi İtalyan.

Ateş kutuyu alıp gözlüğü takıyor. Onun takmasına kalmadan gözlükçü aynayı yetiştiriyor:

-Cuk oturdu abi, bu kadar olur. Yakışıklıya ne yakışmaz.

Bu kadar iltifat neticede bir kaldırım çocuğu olan Ateş’i hoşafa çeviriyor.

Aynadaki gözlüklü haline döne-döne bakıyor:

-İyi ulan. İmaja uygun.

Gözlükçünün ensesine neşeli bir tokat aşk ediyor.

-Hadi yırtttın uyanık gözlükçü” (Kutlu, 2004, s. 67-68).

Pazarın bu kendine özgü dilsel mekanizmaları, metne inandırıcılık kazandırmakla birlikte, karakterlerin de gündelik hayatın gerçekliğine olabildiğince yaklaşmalarını sağlamaktadır. Rüzgârlı Pazar, gerçek dünyanın semt pazarlarından daha uzak bir gerçeklik taşımaz. Tıpkı Certeau'nun gündelik hayatın mekân bahsinde ele aldığı gibi, pazar yerinde kullanılan dil, uygunluk kriterlerini alt üst eder.

4. Sonuç

Certeau'nun pazar yeri analizleri, Rüzgârlı Pazar gibi Türk kent hayatını anlatan bir metne de uygulanabilir görünmektedir. Hem yazında hem toplumsal pratikte bu tür taktiksel alanların önemi giderek artmaktadır. Rüzgârlı Pazar'daki karakterler (özellikle pazarcılar ve müşteriler), toplumsal normlara karşı gündelik hayatın içinde esnek, geçici ama etkili taktikler geliştirmektedir. Pazar, mahalleye ait olan "uygunluk" rejiminin dışında yer almakta, burada sözlü kültür, mizah, açık sözlülük ve sınıf farkının görünür hale gelmesi gibi öğeler öne çıkmaktadır. Certeau'nun "uygunsuzluk" olarak tanımladığı pazar yeri pratikleri, Kutlu'nun öyküsünde de hem ekonomik hem de kültürel anlamda bir "karşı-mekân" yaratmaktadır. Diğer bir deyişle, Kutlu'nun Rüzgârlı Pazar'ı, kentsel hayatın dışlayıcı yapısına karşı bir tür karşı-mekân olarak işlemektedir. Pazar yeri, metropolde görünmez hale gelen veya marjinalleştirilen insanların bir araya gelerek seslerini duyurdukları, sosyalleştikleri, kimliklerini ifade ettikleri bir alandır. Certeau'nun ifadesiyle burası, resmi düzene karşı geliştirilen taktiklerin sergilendiği sahnedir (Certeau, 2009, s. 22).

Modern şehir hayatı içinde mahalle nezaket, temizlik, düzenlilik, sessizlik gibi normlarla "stratejik" olarak örülmüştür. Pazar yerinde ise bu normların dışına çıkılır. Pazarcılar gürültülüdür, beden dilleri abartılıdır, dolaysızdır, argo ve küfür kullanırlar. Bu, Certeau'nun "taktik" dediği, yani güçlülerin kurduğu düzenin içinde ona karşı geliştirilen yaratıcı kaçış yollarının örneğidir. Kutlu'nun betimlediği karakterler, bu stratejilere boyun eğmek yerine onları esnetir, dönüştürür.

Rüzgârlı Pazar'da dikkat çeken diğer husus, sınıflar arasındaki görünür ayrışmaya rağmen, pazarın herkes için ortak bir temas alanı olmasıdır. Mahallede birbirine mesafeli duran sosyal sınıflar, pazarda yan yana gelir; pazarlık yapar, dedikodu yoluyla şikâyetler dile getirilir, duygular açıkça ifade edilir. Bu, Certeau'nun kamusal mekânda taktiksel

karşılaşmalarla ilgili düşünceleriyle birebir örtüşür: Pazar, hiyerarşilerin askıya alındığı geçici bir “eşitlik mekânıdır.”

Pazarda kullanılan dil, edebî ya da kurumsal dilden farklıdır. Halkın dili, mecazlar, şakalar, deyimler ve yerel ağızlarla şekillenir. Bu, Certeau’nun yazı (iktidarın dili) ve sözlü kültür (gündelik direnişin dili) arasında kurduğu karşıtlığı destekler. Kutlu’nun pazarcı karakterleri, toplumun normatif dilini değil; doğrudan, yerel, bazen kaba ama sahici bir dili kullanarak kültürel taktik uygulamalar.

Şehirde zaman planlı, programlı ve saatlerle kontrol edilen bir yapıya sahiptir (örneğin mesai saatleri). Oysa pazarda zaman daha esnektir. Sabah erken kurulur, öğlene doğru hareketlilik artar, günün sonuna doğru söner. Zamanın ritmi, insanların yaşamına ve ihtiyaçlarına göre şekillenir. Bu, Certeau’nun “mekânı kullanan bireyin zamanı da biçimlendirmesi” fikriyle uyumludur (Certeau, 2009, s. 326). Yani pazar, sadece mekânı değil, zamanı da taktiksel olarak yeniden örgütleyen bir alandır.

Rüzgârlı Pazar’da sadece ekonomik alışveriş değil, insani temas ve dayanışma da ön plandadır. Pazarcılar arası yardımlaşmalar, müşterilere yapılan ikramlar, ihtiyaç sahiplerine gizlice verilen mallar gibi unsurlar, pazarın sadece ticarî değil, aynı zamanda ahlâkî ve insanî bir topluluk mekânı olduğunu gösterir.

Extended Abstract

Everyday life practices in the stories of Mustafa Kutlu: a case study of "windy market"

Ahmet Fatih Yılmaz¹⁰

The everyday life of ordinary people underwent a radical transformation, particularly with the technological advancements of the 19th and 20th centuries. Among the prominent thinkers who analyzed this transformation are Henri Lefebvre and Michel de Certeau. In his two-volume work *The Practice of Everyday Life*, de Certeau emphasizes the importance of spatial practices in shaping daily life, categorizing "neighborhood" and "marketplace" as distinct entities. According to him, the "propriety" that governs neighborhoods—referring to the responsibilities and obligations imposed by communal living, such as adhering to norms of politeness and avoiding erotic language—does not apply in marketplaces.

This study explores whether the marketplace depicted in Mustafa Kutlu's short story *Rüzgârlı Pazar* (Windy Market) reflects the same dynamics described by de Certeau. Content analysis was used to examine the textual elements of the story and identify conceptual overlaps with de Certeau's theory of everyday life. Through a qualitative approach, this study pays attention to spatial coding, narrative voice, character representation, and the use of language in constructing the distinction between neighborhood norms and marketplace disorder.

Mustafa Kutlu, a writer who declared that his life was spent not among books but among people, possesses a deep familiarity with Turkish society. He once said: "I spent my life in coffeehouses, market squares, bazaars, among the disabled, the eccentrics, treasure hunters' cafés, and cockfighting joints... I roamed among these people, spoke with them..."

¹⁰ Lecturer Dr., Cankırı Karatekin University, Faculty of Art Design and Architecture, Department of Cinema-Television, Çankırı, Türkiye,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1085-8882> E-posta: afyilmaz@karatekin.edu.tr

For ten years, I wandered around Istanbul like this.” In *Rüzgârlı Pazar*, Kutlu realistically portrays the atmosphere of a metropolitan market situated around an overpass on a busy urban street. Starting with *Uzun Hikâye* (The Long Story) in the 2000s, his stories have been noted for their documentary-like meticulousness as well as their captivating narrative style. Readers are easily immersed in the characters and settings.

This narrative approach continues in *Rüzgârlı Pazar*, where the setting draws readers into the heart of society. Kutlu’s works consistently connect small tradespeople, neighborhood culture, modest lives, and everyday struggles to the notion of place. The urban crowd at the center of the narrative embodies not only the masses gathered by capitalism for consumption but also those drawn into urban life to ensure production. Metropolises form the spatial framework of these experiences. Millions have been displaced from traditional agricultural and artisanal livelihoods and concentrated into these urban centers. This spatial transition reflects de Certeau’s assertion that strategies of control are implemented through the restructuring of space, while tactics emerge in the cracks of this order.

The story focuses on poverty among those who migrated from rural areas to the city. Most of the plot unfolds within a marketplace and revolves around Duran, an 11- or 12-year-old boy who sells balloons to support his family. Duran, who dropped out of school due to his father’s tuberculosis, earns a few million lira daily—at a time when a single cup of tea cost one million. The vendors and customers alike are impoverished, reflecting the social marginality of the marketplace inhabitants.

Around Duran, various characters populate the marketplace: flower seller Cemile and her alcoholic husband Haydar, the blind Nimet, kebab vendor Baba, hat seller Bacı, scrap collector Bilal, teahouse owner Pala Hasan, tea server Cino, and a host of others including ‘Filthy Ateş,’ Azerbaijani women selling counterfeit watches, raw meatball vendors, mussel sellers, lottery ticket sellers, and beggars. These characters represent the diversity and unpredictability of street economies, which function through informal norms and spontaneous relationships rather than institutional structures.

Like de Certeau’s marketplace, *Rüzgârlı Pazar* is a chaotic and uncontrolled social space. Unlike regulated retail areas, customer behavior here defies the norms of neighborhood “appropriateness.” Vendors call out to attract attention—“Designer sunglasses for two million!”, “Chinese balm for pain!”, “Balloons for the babies!” Profanity, slang, and obscene

behavior are common. Characters like Cemile, described as a foul-mouthed Roma woman, regularly curse; even illegal and pirated goods are sold in the open. Filthy Ateş, who collects protection money from stall owners and harasses others, embodies the market's unrestrained character. Despite living in the same neighborhoods, vendors do not adhere to the same moral norms that apply outside the market. Swearing becomes a shared form of expression, and those in the market exist on the margins—visible one day, gone the next.

This contrast between literary and everyday reality widens as the story unfolds. In literature, the tactics of the weak can prevail. While real-life tactics offer only limited agency to the marginalized, literary space amplifies these tactics, merging them with elements of fantasy, myth, and folklore. The story thus reveals how literary and real-life mechanisms function differently—an effect that also enhances the cinematic quality of *Rüzgârlı Pazar*.

De Certeau's theoretical contribution lies in identifying the spaces in which the "weak" enact their agency through improvisation. Tactics, in his view, are momentary, creative, and reactive moves made within the frameworks imposed by dominant strategies. The market in *Rüzgârlı Pazar* becomes the arena where these tactics take shape—through language, behavior, and even transgression. These momentary acts offer glimpses of autonomy in a system largely governed by inequality and exclusion.

In line with de Certeau's view on the role of language and storytelling in everyday life, the story portrays how myths and narratives transport the ordinary person—crushed by daily hardship—into a utopian world. In *Rüzgârlı Pazar*, a character with a symbolic "religious" aura appears like divine intervention to rescue the impoverished vendors who have surrendered to their fate. This figure embodies hope, and the literary construction of salvation introduces a dimension of grace into an otherwise grim reality.

Ultimately, this study demonstrates that Kutlu's literary marketplace aligns with de Certeau's theory: it is a space where the propriety of daily norms collapses, where marginalized individuals navigate survival through inventive tactics, and where literature serves as a refuge and a form of resistance. Kutlu's narrative invites readers not only to observe this disorder but also to acknowledge the creative endurance it conceals.

Kaynakça/References

Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.

- Bachelard, G. (2020). *Mekânın poetikası*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1957).
- Bahtin, M. (2016). *François rabelais ve ortaçağ-rönesans halk kültürü*. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: Alfa. (Orijinal eserin yayın tarihi 1965).
- Bennett, A. (2005). *Culture and everyday life*. London: Sage Publications.
- Bennett, A. (2020). *Kültür ve gündelik hayat*. (N. Tokdoğan, B. Şenel, U. Y. Kara, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2005).
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler*. (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Certeau, M. D. (2009). *Gündelik hayatın keşfi I: eylem, uygulama, üretim sanatları*. (L. A. Özcan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1990).
- Certeau, M. D. (2009b). *Gündelik hayatın keşfi II: konut, mutfak işleri*. (Ç. Eroğlu, & E. Ataçay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1990).
- Deleuze, G. (2009). *İki delilik rejimi*. (M. E. Keskin, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 2003).
- Deleuze, G., Guattari, F. (2020). *Kafka: minör bir edebiyat için*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1975).
- Demirkol, G. (2018). *Gırgır bir mizah dergisinde gündelik hayatın dönüşümü (1972-1989)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ellul, J. (2017). *Sözün gözden düşüşü*. (E. C. Ercan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).
- Goffman, E. (2020). *Günlük yaşamda benliğin durumu*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1959).
- Işık, E. (2009). *Mekân ve toplum*. E. Işık ve Y. Şentürk (Haz.), *Özneler, durumlar ve mekânlar* içinde (ss. 13-23). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Jameson, F. (2013). *Dil hapishanesi*. (M. H. Doğan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1972).
- Karmaz, E. (2023). *Gündelik hayat ve kültür*. D. Şenol ve G. Yıldız (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi* içinde (ss. 3-52). Ankara: Nobel.
- Köse, H. (2018). *Yaban bilinç ya da lefebvre'e göre gündelik hayat*. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: temalar, sorunsallar, güzergahlar* içinde (ss. 305-342). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kumar, K. (2013). *Sanayi sonrası toplumdaki post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları*. (M. Küçük, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1995).
- Kutlu, M. (2004). *Rüzgarlı pazar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Lefebvre, H. (2020). *Modern dünyada gündelik hayat*. (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1968).
- Öğün, S. S. (2006). *Günlük hayatın kültürel yansımaları*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

- Öztürk, S. (2012). *Mekan ve iktidar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tuğluk, A. (2010). Mustafa Kutlu'nun "mavi kuş"unda mekanın poetiği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 235-248.
- Willis, S. (1993). *Gündelik hayat kılavuzu*. (A. Bora, A. Emre, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1991).
- Yanardağ, M. F. (2018). Mustafa Kutlu'nun uzun hikayelerinde mekan üzerinden bir bakış denemesi. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 9, 86-102.

Ahmet Fatih Yılmaz

Selçuk Üniversitesi Gazetecilik Bölümünü 2002 yılında bitirdi. 1998-2008 yılları arasında yerel ve ulusal radyo ve televizyonlarda spikerlik, muhabirlik ve editörlük yaptı. 2009-2018 yılları arasında SABAH-ATV grubunda muhabir ve haber editörü olarak çalıştı. Doktora eğitimini Hacı Bayram Veli Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümünde tamamladı. Şu anda Çankırı Karatekin Üniversitesi Sinema ve Televizyon Bölümünde Öğretim Görevlisi.

He received his undergraduate degree from the Department of Journalism at Selçuk University in 2002. Between 1998 and 2008, he held various roles as a news anchor, reporter, and editor at both local and national radio and television outlets. From 2009 to 2018, he worked as a reporter and news editor within the SABAH-ATV media group. He completed his doctoral studies in the Department of Radio, Television, and Cinema at Hacı Bayram Veli University. He currently serves as a lecturer in the Department of Cinema and Television at Çankırı Karatekin University.

E-posta: afyilmaz@karatekin.edu.tr

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları dergimizde olup, CC-BY-NC-ND lisansı ile açık erişim olarak yayımlanmaktadır./*The copyrights of the works published in our journal belong to the journal, and they are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.*

Değerlendirme/Reviewers Two external reviewers: İki Dış Hakem / *Çift Taraflı Körleme/Double-blind*
Yapay Zeka Beyanı/AI Disclosure: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / *AI Disclosure No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.*

Etik Bildirim/Complaints: bilgi@idealkentdergisi.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir./*There is no conflict of interest in this study.*